

Ábrahám, Sára és Hágár

Háttér tanulmány a zsidóság, a keresztyénség és az iszlám kapcsolatáról

A BIBLIA ÉVE
2008

Nem maga a Szentírás, hanem a világpolitikában kialakult hatalmi helyzet idézi fel a kérdést: Van-e bibliai kapcsolat a három egyistenhívő világvallás között, vagy csak véletlenül kerültek egymás mellé a világpolitika színpadán? Nem egymásra találtak, hanem sokkal inkább „szembe találták magukat a másikkal”. Alighogy megjelent a fiatal keresztyén egyház, szembe találta magát zsidó üldözőivel. Pál a zsidó főpaptól kapott ajánlólevéllel fölszerelve, „fenyegetéstől és öldökléstől lihegve” indul Damaszkuszba, hogy halálra keresse „az Úr útjának híveit”, Krisztus követőit (ApCsel 9). Amikor a szétszóródott zsidóság a keresztyén Európa területeit elérte, szigorú törvényeket hoztak annak érdekében, hogy a zsidók „ne érezzék otthon magukat” a keresztyén társadalmakban, hogy a kifejezett zsidóüldözéseket, inkvizíciót, pogromokat és a vézskorszakot már ne is említsük. Amikor az iszlám megjelent a történelem színpadán, az öt keresztyén patriarchátus közül hármat (Jeruzsálem, Alexandria, Antiókhia) már az elején gyakorlatilag megsemmisített. A XI. században a „Szent sír” felszabadításáért indított keresztes hadjáratok, melyekben a keresztyénség tulajdonképpen „a holtak között kereste az élőket” (vö. Lk 24,5), vért és halált vittek a Közel-Kelet muzulmánjai közé. A terület arab muzulmán lakói alig szabadultak fel a török szultán elnyomó hatalma alól, máris szembe találták magát a keresztyén Nyugat gyarmatosítóival. Mikor úgy látszott, hogy végre tőlük is sikerül megszabadulni, a vézskorszakot követő nyugati erkölcsi válság és az egyre hatékonyabb cionista telepítési politika következtében 1948-ban létrejön Izrael állama, amelynek pusztá gondolata is szállka a muzulmán arabok szemében. Soha nem is láttak benne mást, mint a Nyugat erőszakos behatolását iszlám területre.

Azok, akik oly sokat szenvedtek egymástól a történelem folyamán, milyen viszonyban vannak egymással történelmük kezdőpontján? Ebből az őseredeti viszonyból következhet-e valami mai gondolkodásunk számára?

„A mi atyánk Ábrahám!” – ismételték a Jézussal vitatkozó zsidók (Jn 8,39), és ugyanezt az érvet ál-

lítja Mohamed is kortársai elé: „Ábrahám nem volt sem zsidó, sem keresztyén, hanem az igaz Isten előtt hódoló hívő volt, és nem tartozott a pogányok közé” (Korán 3:67). Pál apostol a hit által való megigazulás ősmintáját Ábrahám hitében találja meg: „Hitt pedig Ábrahám az Istennek, és tulajdonítotték az őnéki igazságul” (Róm 4,3 – rev. Károli; vö. 1Móz 15,6). A Zsidókhöz írt levél szerzője Jézus főpapi tisztét az Ábrahám-történetből ismert Melkisédekre vezeti vissza: „Te örökkévaló pap vagy, Melkisédek rendje szerint” (Zsid 5,6 – rev. Károli; vö. Zsolt 110,4).

A Korán igen szemléletesen ábrázolja, hogy Isten miként vezeti rá Ábrahámot a tiszta egyistenhit felismerésére: „És ily módon megmutattuk Ábrahámnak az egek és a föld birodalmát, hogy azokhoz tartozzék, akiknek szilárd bizonyosságuk van. Amikor ráborult az éjszaka, meglátott egy csillagot és így szólt: Ez az én Uram! De mikor az lenyugodott, azt mondta: Nem kellenek nekem azok, amelyek lenyugszanak. Amikor látta, hogy feljön a Hold, így szólt: Ez az én Uram! Amikor azonban lenyugodott, azt mondta: Ha nem vezet engem az én Uram az igaz útra, bizonyára a tévelygő néphez tartoznék. Amikor látta, hogy fölkel a Nap, így szólt: Ez az én Uram! Ez már nagyobb! Amikor azonban lenyugodott, azt mondta: Ó, én népem! Én nem osztozom veletek abban a bűnben, hogy ti mást is istenként tiszteltetek az igaz Isten mellett. Orcámat igaz istentiszteletként afelé fordítom, aki az egeket és a földet teremtette és nem tisztelem istenként a teremtményeket” (Korán 6:75–79).

Izmaél, Ábrahám elsőszülött fia, az egyiptomi Hágár gyermeke, a Sárától született Izsák mellett isteni ígéret örököse. „Nagyon megsokasítom a te utódaidat, annyira, hogy meg sem lehet őket számolni.” Az ÚR angyala adja tudtul a gyermek érkezését, és ő ad neki nevet. „Ím, teherbe estél, és fiút fogsz szülni; és nevezd nevét Izmaelnek, mert hallott az Úr a te nyomorúságodról” (1Móz 16,10–11 – rev. új ford.). Az Isten áldását ígéri neki: „Megáldom őt, és nagyon megsaporítom és megsokasítom utóda- it. Tizenkét fejedelmet fog nemzeni, és nagy néppé teszem” (1Móz 17,20).

A Korán így emlékeztet: „És emlékezzél meg a Szentírásban Iszmáelről! Amit ígért, azt mindig megtartotta, küldött volt és próféta. Megparancsolta háza népének az istentiszteletet és a szegényekről való gondoskodást, és kedves volt Istenénél” (Korán 19:54,55).

Az iszlám hagyomány szerint Ábrahám Mekkában telepítette le Hágárt és Iszmáelt (Korán 14:35–41). Itt történt a Bibliából is ismert esemény (1Móz 21,15–19), hogy elfogyott a vizük s a gyermeket szomjúság gyötörte. Hágár kétségbeesve szaladgált Asz-Szafá és Al-Marwa között, hogy vizet keressen a gyermek számára. Isten angyalát küldte Hágár segítségére. Feltört a víz a Zemzem forrásból, s most már meg-itathatta Iszmáelt. A mekkai Szentély eredeti alapjaira való újbóli felépítője, és a benne folyó kultusz megújítója Ábrahám és Iszmáel (Korán 2:127).

A mekkai zarándoklat (a haddzs) rendkívül összetett, és sok jelképes cselekményből áll, amilyen például a Kába szentély futólépésben való többszöri körüljárása (tawáf), a hétszeres futás (sza'j) Szafá és Marwa között, az 'Arafát síkján való megállás (wuqúf). Ezek az orientalisztikai kutatások szerint a régi arab pogányságban gyökereznek. Nem hagyhatjuk azonban számításon kívül azt a figyelemre méltó ténytet, hogy Mohamed az egész zarándoklatot, annak kultikus helyszíneit és előírásait rendre az Ábrahám-tradíció személyeivel (Ábrahám, Iszmáel, Hágár) és a velük történt eseményekkel hozza kapcsolatba és ezáltal az ősi sémi monoteizmus üdvtörténeti jegyeivel látja el őket. A zarándokok a jelképes cselekmények által mintegy résztvevői lesznek azoknak az üdvtörténeti eseményeknek, melyeket ősatyáik az Isten szabadító tetteiként éltek át és tapasztaltak meg.

Van-e lehetőségünk arra, hogy a közös eredetből származó három egyistenhitű vallást úgy fogjuk fel, mint amelyek nem ellenségként állnak szembe egymással, hanem ugyanarról az Istenről, ugyanazokról az üdvtörténeti eseményekről tesznek bizonyosságot, de különböző hangsúllyal és más-más nézőpontból? G. E. Lessing, a német felvilágosodás egyik

legeredetibb gondolkodója egy egész drámai költeményt szentel annak, hogy a három monoteista világvallás egymáshoz való viszonyát a felvilágosodás nézőpontjából megvilágítsa. A *Bölcs Náthán* című művében szerepeltet egy példázatot, mely szerint élt Keleten egy ember, akinek volt egy gyönyörű, varázshatalommal bíró gyűrűje. Őrizte, óvta, s hogy illetéktelen kézbe ne kerüljön, meghagyta legkedvesebb fiának, hogy ő is a legkedvesebbnek adja tovább a gyűrűt. Így jutott a gyűrű egy olyan apához, akinek mindhárom fia egyformán kedves volt, mindhármát egyformán szerette, s mindnek odaígérte a gyűrűt. Amikor halála közeledtét érezte, zavarba jött, mit tegyen, egyik fiát sem akarta rútul becsapni. Egy aranyművessel elkészíttetett két másolatot. A másolatok oly remekül sikerültek, hogy az apa sem ismerte meg az eredetieket. Mindhárom fiának adott egy egy gyűrűt és meghalt. Mindegyikük biztos volt abban, hogy az apa nem szedhette rá, vádolta hát a testvéreiket. Bíróhoz mentek, de az sem tudott dönten. A döntés helyett egy jó tanáccsal szolgált. Az atya bizonyára mindhárom fiát egyként szerette, s nem akart elnyomni kettőt, hogy egynek kedvezzen. Visselje hát mindegyikük gyűrűjét úgy, mintha az igazi volna, igyekezzen gyűrűje varázshatalmát megmutatni, s jóságával nyerje el mindenki tetszését, hogy úgy lássék: övé az igazi!

L. Massignon (1883–1962), a neves iszlámtudós átveszi az iszlám híveitől a három mennyei eredetű vallás sémáját: Izrael, Egyház, Iszlám. Szerinte az iszlám hiteles útja az üdvösségnek, Prófétája igazi próféta. Youakim Moubarac, Massignon tanítványa szerint a kereszténység és az iszlám az üdvösség párhuzamosan futó két útja. Ábrahám atya Izsáknak és a zsidó népnek (test szerinti Izrael), ebből a népből született Krisztus, akitől a lelki Izrael, az egyház ered, amely várja Krisztus második eljövételét. Ugyanez a séma az iszlám oldalán: Ábrahám atya Iszmáelnek és az arab népnek (test szerinti Iszmáel), ebből a népből született Mohamed, akitől a lelki Iszmáel, az iszlám ered, amely várja Krisztus második eljövételét.